

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТУ «ЗМІН ДО НАКАЗУ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ ВІД 17.10.2012 № 1112» НА МЕТОДОЛОГІЧНОМУ СЕМІНАРІ ІНСТИТУТУ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ

У зв'язку з громадським обговоренням проекту наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження змін до наказу Міністерства освіти та науки України від 17 жовтня 2012 року № 1112», який було підготовлено Науковим комітетом Національної ради з питань розвитку науки і технологій та оприлюднено на сайті МОН України, він був обговорений на Методологічному семінарі в Інституті економіки промисловості НАН України в травні 2018 р. У ході обговорення фахівцями інституту було обгрунтовано низку пропозицій та рекомендацій з метою його доопрацювання, які в узагальненому вигляді наведено нижче.

1. Доцільність надання обгрунтувань до положень проекту наказу «Про затвердження змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 р. № 1112»

Оприлюднення будь-якого нормативно-правового документу, що стосується змін у діяльності певної спільноти, потребує перш за все їх позитивного сприйняття цією спільнотою та прогнозування тих наслідків, до яких ці зміни можуть призвести. Намагання забезпечити прискорену орієнтацію діяльності наукових та освітніх установ України на кращі світові зразки заслуговує на схвалення і підтримку, але при втіленні в життя цього намагання необхідно зберігати позитивні надбання вітчизняної науки та враховувати її наявні ресурсні можливості для здійснення задуманих перетворень. Аналіз змісту проекту наказу «Про затвердження змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 № 1112» (далі – Проект наказу) свідчить про наявність значного розриву між вимогами до оцінювання публікацій вітчизняних вчених та реальними можливостями їх виконання, що загрожує посиленням стагнації вітчизняної науки. Україна, втративши внутрішню динаміку розвитку власного науково-дослідницького сектору, вже на сьогодні стала простим ресурсним придатком для інтелектуального розвитку більш могутніх економік та соціальних систем. Так, у середньому за 2005-2015 рр. чисельність дослідників в Україні становила 1026 осіб на 1 млн населення, що у 4-7 разів менше, ніж у країнах-лідерах інноваційного розвитку Європейського Союзу, та у 2-3 рази, ніж, скажімо, у Польщі, Словаччині чи Литві¹. Така тривала негативна динаміка

не відповідає загальносвітовим трендам. Значні геополітичні, соціально-економічні та екологічні зміни, які відбувались у світі протягом останніх років, навпаки, призвели до посилення ролі науки та людського капіталу в багатьох регіонах. За даними ЮНЕСКО, науковими дослідженнями й розробками у світі (станом на 2013 р.) займались близько 7,8 млн дослідників, тобто на 21,2% більше, ніж у передкрізовому 2007 р.²

Вочевидь, що поглиблення цієї тенденції, разом з втратою останніх традицій наукових досліджень та джерел живлення фахової компетентності, позбавить країну останнього шансу на самостійну роль і гідне місце в сучасному розподілі інтелектуально-ємної праці у світі.

Можливими негативними наслідками після затвердження та реалізації Проекту наказу може стати посилення кризового стану у науковій сфері, зростання соціальної несправедливості та дискримінація прав наукових установ при виборі найбільш сприятливих умов для опублікування наукової продукції; зростання відтоку молоді з числа науковців, втрата для вітчизняної науки найбільш талановитої молоді за рахунок їх трудової та інтелектуальної міграції до інших країн світу, з більш вигідними та сприятливими умовами для життя, підвищення кваліфікації, наукової діяльності тощо.

Вельми необхідним і доцільним є більш глибоке обгрунтування та уточнення в межах громадського обговорення тих позицій авторів Проекту наказу, які викликають непорозуміння і негативну реакцію в певних колах науковців і освітян, а саме з таких питань:

1. Чому висунуто різні вимоги до кількості публікацій у виданнях категорії А та іноземних виданнях для різних спеціальностей (чим, наприклад, юристи або журналісти краще економістів, для яких кількісні вимоги вдвічі більші)? Чому культивується міждисциплінарна нерівність? Чому не враховуються складності публікування результатів соціогуманітарних досліджень, особливо прикладного характеру, та їх цитування в іноземних виданнях?

2. Чому пріоритет на здобуття наукових ступенів віддається багатим прошаркам населення, які мають широкі фінансові можливості для оплати власних публікацій у вітчизняних виданнях, вклю-

¹ World Development Indicators: Science and technology. URL: <http://wdi.worldbank.org/table/5.13>.

² UNESCO Science Report: towards 2030. URL: <http://en.unesco.org/USR-contents>.

чених в комерційні наукометричні бази Scopus і WoS, та в іноземних виданнях?

3. Чому так низько цінуються вітчизняні монографії та розділи у наукових монографіях?

4. Якими логічними міркуваннями пояснюється обмеження в кількості монографій і розділів у монографіях (не більше двох) для публікації результатів досліджень у докторських дисертаціях в соціогуманітарних дисциплінах, де (на відміну від природничих і точних наук) монографії є однією з основних форм публікації результатів досліджень?

5. Чому науковим та освітнім установам не надається обіцяна автономія в академічній діяльності, зокрема свобода вибору видавництва для опублікування наукової продукції?

2. Економічна несумісність нових вимог до публікацій результатів досліджень для здобуття наукового ступеня доктора наук з можливостями докторантів

Проект наказу унеможливує особам, які не мають додаткових доходів, за два роки підготовки у докторантурі¹ економічно забезпечити дотримання вимог щодо оприлюднення результатів дослідження. Основний дохід докторанта складає стипендія, а докторантам, які навчаються за денною формою з відривом від виробництва, академічна стипендія установлюється у розмірі 90 відсотків відповідного посадового окладу, визначеного за схемою посадових окладів (з урахуванням наступних змін в оплаті праці на відповідних посадах)². На 1.01.2018 р. для докторантів це 0,9*6026 (19 тарифний розряд) = 5423,4 грн.

Середня вартість публікації у виданнях категорії «А» ПНФВУ та іноземних фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection становить 500-1000 євро. Якщо дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук представлена на правах рукопису або монографії за спеціальністю, що належить до галузей науки, яким присвоєно шифри 04, 05, 06, 08, 11, 14, 15, 16, 19, 22 згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14.09.2011 р. № 1057 (що відповідає галузям знань, яким присвоєно шифри 05, 07, 10 (тільки коди 101, 103, 106), 13-22, 27-29 згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266), то за темою дисертації необхідна наявність не менше 6 таких публікацій.

Дохід докторанта за 2 роки складає 130161,6 грн (без урахування зростання прожиткового мінімуму), а вартість 6 публікацій у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection від 94 200 грн (31,4 (курс євро на 7.05.2018)*6*500) до 188 400 грн (без урахування зростання курсу). Крім того, слід врахувати витрати на аналіз публікацій за темою статті. Більшість іноземних видавництв заохочують (якщо не вимагають), щоб у статті, що подається були посилання на інші статті, які опубліковані раніше у тому ж журналі, або в інших журналах того ж видавництва. Якщо це журнал без відкритого доступу, то скачування однієї статті коштує від 30 до 40 євро (в залежності від цінової політики журналу). Як мінімум 10 посилань на іноземні статті – це 300-400 євро додаткових витрат на публікацію статті. І це витрати без урахування вартості публікацій в інших виданнях для досягнення бажаних 100 балів. Всі витрати на необхідні публікації значно перевищують суму стипендії докторанта за 2 роки.

Для виконання нових вимог щодо публікацій, висунутих Проектом наказу, необхідно, щоб докторанти отримували стипендію збільшену приблизно у 30 разів³. В іншому випадку, і якщо нові вимоги будуть все ж затверджені МОН, слід очікувати, що талановиті потенційні науковці будуть лише короткий час присвячувати науковим дослідженням (за рахунок якості самих досліджень) або взагалі змінювати сферу своєї діяльності.

Таке фінансове обмеження підготовки науковців через аспірантуру та докторантуру вже зараз є однією з головних перешкод для залучення та мотивації талановитої молоді з незаможних прошарків населення до наукової праці. В цілому ці обмеження та нові вимоги щодо опублікування результатів дослідження призведуть до подальшого руйнування наукового потенціалу України, порушенню соціальної справедливості і зниженню можливостей захищати дисертації науковцям, які не мають високого матеріального достатку.

Пропонується, як найменше, розширити попередню редакцію Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого МОН (далі ПНФВУ), включивши до категорії А не тільки видання, що включені до наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection, а також видання, що включені до наукометричної бази Index Copernicus та ERIH PLUS Постійного комітету гуманітарних наук (SCH) Європейського наукового фонду (для соціо-гуманітарних дисциплін), вартість

¹ Згідно з умовами «Порядку підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 р.

² Згідно з Порядком призначення і виплати стипендій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1050 «Деякі питання стипендіального забезпечення».

³ Інший варіант – відшкодування докторанту витрат на публікацію post ante, або запровадження системи грантів, отримати які можна при наявності погодження редакції певного видання прийняти статтю аспіранта або докторанта до опублікування.

публікації у яких на порядок нижча за вартість публікацій у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science Core Collection.

3. Необхідність перегляду запропонованої системи оцінювання публікацій результатів досліджень лише на основі провідних наукометричних баз, особливо для соціогуманітарних наук

Цілком зрозумілим є прагнення МОН України відповідати міжнародним трендам розвитку науки, для яких характерні висока конкуренція; переважання в оцінюванні результатів дослідження якісних критеріїв, а не кількісних; нова термінологія компаративного аналізу отриманих наукових продуктів (результатів). Але між механізмами «визнання» наукових результатів та роботою над ними у розвинутих країнах та Україні є цілковита «прірва». Тобто мова йде про обмеженість, а іноді відсутність, можливостей у вітчизняних науковців відповідати міжнародним стандартам «визнання» результатів їх досліджень.

У Проекті наказу мова йде про вагомість публікації (можливість отримати вищі бали за наукову продукцію) у виданнях, які належать до першого (Q1) або другого (Q2) кuartилів за галуззю знань, що відповідає спеціальності та темі дисертації, відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports.

Наукометрія як метод оцінювання наукових результатів не є загальноприйнятною у світі і викликає істотні застереження щодо його використання. Одним з найбільш відомих документів, який піддає критиці систему оцінювання публікацій на основі «фактору впливу» (Impact Factor), на базі якого у тому числі визначається попадання видавництва в той чи інший кuartиль, є Декларація про оцінку досліджень (The Declaration on Research Assessment – DORA). Декларація була прийнята 16 грудня 2012 р. на щорічному з'їзді Американського товариства біології клітин у Сан-Франциско і стала всесвітньою ініціативою з вдосконалення способів оцінки результатів наукових досліджень, яка охоплює всі наукові дисципліни та всі основні зацікавлені сторони, включаючи фонди, видавців, професійні товариства вчених, установи та окремих дослідників (на 24.05.2018 р. її підписали 480 науково-дослідницьких організацій та 11 926 науковців)¹. Як відмічається в

Декларації Impact Factor журналу часто використовується як основний параметр, за допомогою якого можна порівнювати наукові результати окремих дослідників та установ. Цей показник спочатку був створений видавництвом Thomson Reuters², як інструмент, який допомагає бібліотекарам визначати журнали для придбання науковою бібліотекою в тих сферах знань, які є фаховим інтересом для установ, в яких бібліотеки функціонують. Тобто цей показник розроблено зовсім не як міра наукової якості досліджень в публікаціях та наукової вагомості журналів. Але потім він став інструментом у просуванні комерційних інтересів у сфері оцінювання наукових видань та окремих публікацій. З огляду на це, критично важливо зрозуміти, що «фактор впливу» журналу як інструмент оцінки досліджень містить ряд документованих недоліків. До таких недоліків відносяться: 1) розподіл цитат в журналах є не справедливим, оскільки спрямований у бік того журналу, в якому публікується стаття; 2) характеристика «фактору впливу» журналу є специфічним для конкретної області знань: це індекс, складений з декількох дуже різноманітних типів статей, включаючи публікації первинних досліджень та огляди; 3) редакційна політика журналу може маніпулювати чи впливати на «фактори впливу» журналу; 4) дані, що використовуються для обчислення «фактору впливу» журналу, не є ні прозорими, ні відкритими для громадськості.

Лутц Борнманн (Lutz Bornmann) з Товариства Макса Планка у Мюнхені (Німеччина) – знаний у Європі фахівець у сфері бібліометрії та наукометрії (має 373 публікації з відповідної тематики, які цитувалися 8371 раз, є членом редакційних колегій декількох наукових журналів; Clarivate Analytics відносить його до списку найбільш популярних дослідників у світі протягом останніх десяти років³). Л. Борнманн у співавторстві з Джуліаном Маревські (Julian N. Marewski) із Університету Лозанни (Швейцарія) в квітні цього року опублікували статтю під промовистою назвою «Опіум в науці та суспільстві: цифри». Автори взагалі вважають, що діюча система оцінки досліджень, яка ґрунтується на статистичній обробці даних з наукометричних баз, – це наркотик для науки і суспільства, та закликають повернутися до здорового глузду в оцінюванні результатів наукових досліджень (до речі, цю статтю було б корисним

¹ URL: <https://sfdora.org/read/>.

² Зараз публікується незалежною американською компанією Clarivate Analytics, яка в 2016 р. відбрунькувалась від Thomson Reuters; компанія керує базами даних, інформаційними системами та колекціями даних з інтелектуальною власністю, фінансується на основі підписки до її послуг.

³ Lutz Bornmann works as a sociologist of science at the Division for Science and Innovation Studies in the Administrative Headquarters of the Max Planck Society in Munich (Germany). His research interests include research evaluation, peer review, bibliometrics, and altmetrics. He is member of the editorial board of Journal of Informetrics (Elsevier), PLOS ONE, and Scientometrics (Springer) as well as advisory editorial board member of EMBO Reports (Nature Publishing group). URL: https://www.researchgate.net/profile/Lutz_Bornmann Clarivate (<http://highlycited.com>) lists him among the most-highly cited researchers worldwide over the last ten years (since the first release of this service in 2014).

перевести та опублікувати в «Бюлетені ВАК України» і журналі «Науковий світ»¹.

Ще складнішу ситуацію маємо з використанням означених методів оцінювання в суспільних науках. Аналіз запропонованих Проектом наказу рейтингів щодо оцінювання видань показує неготовність вітчизняних наукових видань з суспільних наук до переходу на систему квартилів та провідних західних наукометричних баз (Scopus та/або Web of Science Core Collection). Наприклад, якщо розглянути можливості публікації результатів з економічної науки в українських виданнях, що потрапили у групу А, то в рейтингу SCImago Journal and Country Rank є лише 8 вітчизняних журналів з питань економіки, з яких тільки 4 із загальноекономічної проблематики, інші – вузькоспеціалізовані (банківська справа, інвестиційний менеджмент, корпоративна власність, гірнична справа). Крім того, в розрізі квартилів серед цих 8-ми журналів лише один першого і один другого квартилів, інші – третього та четвертого². Можливості опублікування результатів досліджень у вітчизняних виданнях групи А українськими аспірантами та докторантами обмежені не тільки фінансово, але й фізично: ці видавництва технічно не зможуть потрібну кількість статей опублікувати, а якщо б і змогли, то не стали б цього робити, бо географічний фактор (наявність авторів з однієї країни) призвело б до того, що ці видання були б викинуті з наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection (що вже мало місце з деякими виданнями на початку 2018 р.).

Можна очікувати «слухне» зауваження з цього приводу: треба науковцям-суспільствознавцям подавати статті до іноземних журналів з суспільних наук, які знаходяться у вищих квартилях. Але проблема у тому, що більшість наукових досліджень, скажімо з економіки, – це дослідження, які значною мірою мають прикладний характер і цілком залежать від інституціонального та соціально-економічного контексту, в яких перебуває об'єкт дослідження.

Дослідження, яке було виконано на базі бібліографічних даних наукових статей за 2004, 2009 та 2014 рр. в трьох провідних з наукової точки зору європейських країнах (Німеччина, Голландія та Великобританія)³ показало, що дослідження, які виконані авторами з однієї із трьох країн, побудовані на цитуванні авторів переважно з тієї ж країни, тобто має місце явна тенденція «перецитування» статей

авторів, які мешкають в одній і тій же країні. Причини такої тенденції потребують подальших більш глибоких і масштабніших досліджень, але ця тенденція висвітлює факт, що наявна інституційна залежність переваг авторів щодо цитування, які можуть вплинути на «фактор впливу» публікацій дослідників в залежності від місця їх проживання та / або досліджень. І це в переважній більшості стосується досліджень у сфері суспільних наук.

Візьмемо для прикладу такі теми дослідження: «Інституційні та організаційно-економічні фактори формування регіональної інноваційної інфраструктури та створення наукових парків в Україні» або «Причини гальмування розвитку соціальної економіки та соціальних підприємств в регіонах України», чи такі теми: «Закриття вугільних шахт та можливості розвитку циркулярної економіки на сході України», «Розвиток кооперативних форм інклюзивного бізнесу для зниження безробіття в зоні проведення АТО» (можна цілий список таких тем привести). Актуальні ці теми для української економіки? Риторичне питання... Але іноземних фахівців ці теми не зацікавлять, якщо тільки вони не висвітлюють суто українську проблематику. Звісно, в цих дослідженнях можуть бути порушені питання як загальнотеоретичного характеру, так і концептуальні, але в переважній більшості це будуть питання, які формуються інституціональним середовищем та соціально-економічним контекстом, що іноземним дослідникам навряд чи буде цікавим. Тому елітні видання відвернуться від статей на «суто українські» теми, тому що їм потрібно, щоб їх публікації цитували у статтях не в українських виданнях, а в іноземних, бажано теж елітних (з першого і другого квартилів). Коло замкнулося...

Для того, щоб це коло розірвати, доречно було б МОН України вивчити досвід Індії, яка розробила власну систему оцінювання наукової діяльності – Індійський індекс цитування (Indian Citation Index – ICI⁴), що використовується Університетською грантовою комісією (University Grants Commission – UGC) для визначення установ, яким надаються гранти, а університетами – для оцінювання науковців при призначенні їх на посади та підвищення (зауважте, – не для оцінювання якості публікацій за результатами дисертаційних досліджень).

Мотивом розробки ICI послужило те, що Індія робить значний внесок у різні галузі світових знань, але інструменту для вимірювання та оцінки таких

¹ Marewski, Julian N., & Bornmann, Lutz (2018). Opium in science and society: Numbers // Preprint April 2018. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1804/1804.11210.pdf>.

² Для порівняння: в США загальна кількість економічних наукових видань – 220, з яких більше 100 першого або другого квартилів.

³ Bornmann, Lutz, Adams, Jonathan, & Leydesdorff, Loet (2018). The negative effects of citing with a national orientation in terms of recognition: national and international citations in papers from Germany, the Netherlands, and UK. Cornell University Digital Library. Paper submitted on 3 February, 2018. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1802/1802.00983.pdf>.

⁴ Див.: URL: <https://www.xn--80abaqzevto0rc.xn--j1amh/2018/03/ugc-approved-list-of-journals.html>;
<http://www.indian-citationindex.com/ici.aspx?target=aboutus>.

національних знань не існувало. Хоча на міжнародному рівні доступні відомі інструменти (бази даних), але висвітлення досягнень індійської науки, зокрема, публікацій у місцевих національних журналах, було незначним. Щоб подолати цей розрив і було розроблено Індійський індекс цитування.

UGC – офіційний орган при Міністерстві розвитку людських ресурсів Індії, що відповідає за стандарти якості вищої освіти та готує офіційний перелік журналів, на основі якого здійснюється оцінювання. У цей перелік входять журнали, які: 1) включені у WoS (Science Citation Index, Social Science Citation Index and Arts and Humanities Citation Index); 2) індексуються в Scopus; 3) індексуються в ICI (біля 1000 журналів); 4) рекомендовані членами Постійного та Мовного Комітетів UGC; 5) рекомендовані університетами. Зараз у переліку UGC приблизно 32000 назв журналів. Наукові журнали, які було рекомендовано для включення у перелік членами Комітетів, або університетами (4 і 5 категорії), проходять додаткову перевірку. Обов'язковими вимогами для цих журналів є наявність власного веб-сайту, на якому повинна бути вказана адреса редакції та офіційні контактні дані про редакційний комітет. Крім того, щоб потрапити до переліку видань UGC, журналам з природничих та соціальних наук ще необхідно набрати не менше 6 балів, а з гуманітарних – не менше 5. Журнали отримують по 1 балу за кожну з наступних позицій: 1) містять вичерпні інструкції для авторів та рецензентів; 2) мають чітку політику опублікування статей та політику рецензування; 3) приймають політику щодо етики публікацій (особливо стосовно плагіату) та суворо її дотримуються; 4) мають прийнятну періодичність публікацій; 5) дотримуються заявленої періодичності публікацій; 6) індексуються у бібліографічній базі даних; 7) не стягують плату за публікацію. Також, журнал отримує додатковий бал, якщо він регулярно видається впродовж 4-6 років, і 2 бали, якщо видається більше 6 років.

4. Необхідність скасування дискримінаційних обмежень щодо публікацій результатів досліджень у монографіях та надання свободи вибору видавництва для опублікування монографії

В Проекті наказу містяться дискримінаційні по відношенню до соціо-гуманітарних наук положення щодо обмеження кількості публікацій результатів дослідження у вигляді монографій або розділів у монографіях (що є основною формою публікацій для дослідників у цих галузях науки; наприклад, кожна завершена НДР у галузі економічних наук має «на виході» монографію). Наявність цих положень в Проекті наказу, очевидно, пов'язане з переважанням

у складі Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій представників природничих і точних наук, у яких такий формат публікацій результатів досліджень не має такого поширення.

Не зрозумілим і таким, що викликає обурення, є дискримінаційний підхід розробників Проекту наказу щодо різних кількісних і якісних вимог до публікацій результатів досліджень на здобуття наукового ступеня доктора наук з галузей, яким присвоєно шифри 04, 05, 06, 08, 11, 14, 15, 16, 19, 22 згідно з наказом МОН України від 14.09.2011 р. № 1057 (підпункт 3 пункту 2.1) і вимог до публікацій результатів досліджень на здобуття наукового ступеня доктора наук з галузей, яким присвоєно шифри 07, 09, 10, 12, 13, 17, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27 згідно з наказом МОН України від 14.09.2011 р. № 1057 (підпункт 4 пункту 2.1). У першому випадку три публікації «..можуть бути замінені патентами на винахід, зареєстрованими в країнах ОЕСР, що безпосередньо стосуються наукових результатів дисертації» (хоча відомо, що, наприклад, науковці-економісти не можуть отримати патенти, та ще зареєстровані в країнах ОЕСР). А в другому випадку «одна публікація в іноземному виданні може бути замінена розділом у монографії у видавництві категорій А, В або С за класифікацією SENSE».

Викликає заперечення взагалі положення щодо використання класифікації SENSE для оцінювання якості монографій (у наведеному вище пункті, а також у додатку 1, примітка б), особливо для наук, які не мають відношення до сільського господарства, екології та медицини. Ця класифікація – це спільний проект двох голландських дослідницьких структур: Вагенінгенської школи соціальних наук (WASS), яка проводить дослідження в галузі сільського господарства, екології та медицини, а також мережевої структури голландських університетів під назвою SENSE. Ця класифікація розробляється на основі публікацій дослідників, які працюють у закладах, що входять до цих структур, а також цитування їх публікацій. Примітне те, що розробники Проекту наказу не звернули увагу на попередження в кінці сторінки веб-сайту SENSE, на котру вони посилаються (виділено в тексті як в оригіналі): «Будь ласка, майте на увазі, що перелік WASS-SENSE щодо ранжування видавництв було затверджено тільки для WASS і Голландських вищих шкіл, що входять до SENSE. Перелік базується на видавництвах, в яких публікувалися наші дослідники. Їх не слід використовувати іншими інститутами»¹. Слід дотримуватися наведеного попередження.

Міністерству освіти та науки України разом із Національною академією наук України слід розробити власну рейтингову градацію як закордонних,

¹ «Please note that the WASS-SENSE ranking list of publishers has been set up for the WASS and SENSE Dutch Graduate Schools only. The list is based on the publishing houses used by our researchers. It should not be used by other institutes» <http://www.sense.nl/organisation/documentation>.

так і вітчизняних видавництв з урахуванням специфіки вітчизняних наукових досліджень, особливо за галузями «Соціальних та поведінкових наук», «Правознавство».

Дискримінаційним є пункт 5 Додатку 3: «Вимоги до опублікованої монографії, що подається на здобуття наукового ступеня», який передбачає, що монографія має бути опублікованою у видавництві, яке має не менш як 5-річний досвід випуску наукової літератури. Ця вимога є недоречною, тому що відповідальність за якість публікації монографії несе, по-перше, сам автор, рецензенти монографії та вчена рада, яка затвердила рішення про публікацію. Автор має право обирати видавництво на свій розсуд виходячи з власних вподобань та фінансових можливостей, зважаючи на те, що вартість послуг видавництв суттєво відрізняється.

Слід порушити питання доцільності випуску монографії накладом не менше 100 примірників (пункт 7 Додатку 3), що також компенсується за рахунок власних коштів докторанта. Якщо витрати на друк 100 примірників монографії не передбачається відшкодувати за рахунок державних коштів, тоді кількість друкованих екземплярів має бути зведена до мінімально допустимого рівня, рішення ж щодо видання додаткових друкованих екземплярів має прийматися докторантом самостійно. З метою ознайомлення наукової спільноти та широкої громадськості з результатами проведених досліджень, викладених у монографії, останню пропонується видати в електронному вигляді з присвоєнням відповідного ISBN.

Спірним питанням є викладене у проекті наказу «Про затвердження змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 17.10.2012 № 1112» положення щодо обмеження можливостей взаємозамінності наукових результатів в межах 100 балів – не більше трьох патентів на винахід, які безпосередньо стосуються наукових результатів дисертації, і не більше двох монографій (розділів у монографіях). Науковець є людиною креативною і різнобічною, яка повинна мати бажання і свободу творити, шукати нове, отримувати задоволення від дослідницької діяльності. Водночас, науковці бувають різними, деякі з них є талановитими теоретиками, інші – відзначаються прагматичним мисленням, дехто – аналітичним мисленням тощо. Тобто мова йде про те, що недоцільно створювати психологічний портрет (профіль) науковця, встановлюючи співвідношення між концептуальною та прикладною складовими досліджень через обмеження його участі в монографіях та патентній діяльності. Достатньо встановити загальні вимоги до якості публікацій, та надати

право самим науковцям (асоціаціям, фондам, мережевим структурам на кшталт голландській SENSE), а не чиновникам оцінювати якість публікацій результатів досліджень за суто формальними ознаками. Навіщо тоді взагалі потрібен публічний захист дисертації?!

5. Висновки та пропозиції

1. У нинішній редакції Проекту наказу його не можна приймати, потрібна суттєва переробка. Єдине правильне рішення у даній ситуації – це розв'язання проблеми оцінювання якості публікацій результатів дисертаційних досліджень, як і взагалі наукової діяльності, системно. Необхідна розробка національної стратегії розвитку науки, усунення чинників, які призводять до імітації науки, як і занадто формалізованих вимог, що посилюють бюрократичний тиск. Слід збільшити ступінь академічної свободи разом з підвищенням відповідальності та самоконтролю наукової спільноти. Саме у цьому контексті належить розглядати і проблему забезпечення якості дисертаційних досліджень та, зокрема, створення прозорої та логічно послідовної системи оцінювання на базі узгоджених з науковою спільнотою критеріїв оцінки та формальних вимог для оприлюднення результатів досліджень.

2. Необхідно розробити національні системи індексування періодичних видань та класифікації видавництв з урахуванням необхідності піднесення рівня наукових видань, інтегрування їх у світовий науковий простір, зміцнення конкурентоздатності вітчизняної науки та підвищення її привабливості для талановитої молоді. Розробка таких систем – спільне завдання МОН України та НАН України.

3. При підготовці проектів наказів МОН України, які будуть втілювати в життя розроблені системи оцінювання та класифікації публікацій, слід уникати таких положень і вимог, які мають дискримінаційний характер по відношенню до окремих галузей наук та спеціальностей.

В обговоренні Проекту наказу взяли участь фахівці Інституту економіки промисловості НАН України: акад. НАН України О.І. Амоша, член-кор. НАН України Ю.С. Залознова, д.е.н., проф. Н.Ю. Брюховецька, д.е.н., проф. В.І. Ляшенко, д.е.н., проф. О.Ф. Новікова, д.е.н., доц. Н.В. Стежко, к.е.н., с.н.с. А.І. Землянкін, к.е.н., с.н.с. О.В. Лях, к.соц.н., доц. О.В. Панькова, к.е.н. І.Ю. Підоричева, к.е.н. І.П. Петрова, к.е.н., с.н.с. М.О. Солдак, к.е.н. Н.В. Трушкіна, к.е.н., доц. О.О. Хандій, к.е.н., доц. Л.В. Щетініна, голов. екон. І.М. Кочешкова, голов. екон. І.І. Лях.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2018

Прийнято до друку 19.06.2018